

Se strinjate

Problem Srbov, Hrvatov – i Slovenaca

Boštjan Dvořák

Eden prvih povodov za začetek razpadanja Jugoslavije – tako rekoč prapok – je bila solidarizacija Slovencev s kosovskimi Albanci. Vendar se ta okoliščina danes ne zdi upoštevanja vredna in se uradno komaj še pomni. Danes radi govorimo o drugih dejavnikih, na primer o denarju ali gospodarstvu. S tem v zvezi se navadno omenjajo razpredelnice, ki prikazujejo lokalne razlike standarda ali tako imenovanega brutosocialnega produkta ali celo življenjskih in delovnih navad – ali o zunanjih in notranjepolitičnih zarotah, ki naj bi botrovale nestrpnosti politike posameznih republik. Seveda se zavedam, da je treba razlikovati med povodom in pravimi vzroki, ki segajo daleč nazaj v zgodovino, prav gotovo do samega začetka oblikovanja prve Jugoslavije. Vendar mislim, da ti novi dejavniki, ki se nam zdijo vse tehtnejši in vse racionalnejši, vodijo na napačno sled in da so nam bili prvotno sugerirani od zunaj, mi pa jih počasi prevzemamo (tudi zato, ker izgubljam pregled nad potekom dogajanja).

Morda bomo sčasoma res začeli verjeti, da je slovenska samostojnost

posledica nemškega imperialističnega vmešavanja v notranje zadeve Jugoslavije – kar Nemci zadnje čase sami izredno radi govorijo. S tem nam samovšečno odrekajo vsakršno sposobnost do samostojne politične volje. Res je, da so Nemci izredno pomembni, vendar v čisto drugem sklopu vprašanj in popolnoma drugače, kot bi lahko sami slutili – presenetljivo pa je, da se to njihovo samozavestno mnenje natanko ujema s tistim, kar jim je takoj po osamosvojitvi očitala uradna beograjska politika: takrat so se kolone tankov odpravile "reševat" Slovenijo pred vdorom "četrtega rajha". Mar je to naključje? In ali je naključje, da so nas na začetku tako eni kot drugi (simultano) zmerjali s "separatisti" in "razdiralci Jugoslavije" in so nam ravno Nemci vztrajno trobezljali: "Zdaj ko se mi združujemo (padec berlinskega zidu), greste vi narazen!" Kar spomnimo se, da so bili takrat politiki (pa tudi posamezniki) vseh zahodnih držav (tudi nemške!) proti samostojnosti Slovencev in Hrvatov. Ali je realno, da zdaj vsi iskreno navijajo za nas? Kdaj so zasukali svoje mnenje za sto osemdeset stopinj?

Drugi vzroki, kot na primer ideja "slovenske pomladi" in podobni pojavi v drugih republikah takratne Jugoslavije, tudi niso imeli finančnih vzgibov, ampak kvečjemu moralne. Če bi šlo res samo za denar in običajni separatizem, bi bile danes verjetno že

davno včlanjeni v Evropsko unijo. Dejstvo, da ni tako in da (kljub mnogim "pohvalam") še vedno ne vedo, kam bi z nami, nam da vedeti, da je šlo (in gre) kljub vsemu za čisto druge stvari – za nekaj, kar jim v bistvu sploh ne hodi prav, ker jih življenjsko ogroža (česar seveda ne priznajo), in kar je življenjsko ogrozilo tudi osnovno idejo nekdanje Jugoslavije, ki je bila (ali pa se jim je vsaj tako zdelo) država po njihovi meri, in se prav zato niso mogli sprijazniti s tistim, kar jo je načelo – in so zato neskončno dolgo podpirali tisto, kar jo je vzdrževalo, kar pa je (bil) tudi edini vzrok za nedavne vojne na Balkanu. Prepričan sem, da tisto "grozno stvar", ki jih tako izredno moti in ki je zares načela Jugoslavijo, najbolje simbolizira prav omenjeni prapok, ki je izginil iz javnosti in ki zanj nihče več ne ve, ne zgodovinarji, ne sociologi, ne politiki ali politologi, ne Slovenci, ne Albanci ...

Sodeč po alergični reakciji, ki jo je povzročila slovenska solidarizacija s kosovskimi Albanci – takrat se je govorilo o veleizdaji in so se po vsej državi organizirali protestni shodi proti Slovincem –, lahko sklepamo, da je ta gesta simbolično zamajala formativni temelj, ki je vsebinsko določal obstoj Jugoslavije. Če je za državo nevzdržno, da se pripadniki nekega naroda postavijo za pravice pripadnikov drugega naroda (s čimer prideta v "fokus" dva naroda kot subjekta) – potem je osnovni simbolični namen obstoja te države po vsej verjetnosti ravno nasprotje tega pojava: zatiranje narodov (kot subjektov). Domnevamo lahko, da je bil to osnovni namen Jugoslavije, ki

se je lahko obdržala le, dokler je to načelo (vsaj na videz) še veljalo. Še bliže k izvoru te eksplozije pa nas pripelje primerjava "solidarizacije" s tistim, kar je bilo uradno načelo države; glavna parola se je glasila "bratstvo in enotnost (narodov in narodnosti Jugoslavije)". "Solidarizacija" namreč ni le demonstrirala konkretne realizacije bratstva med dvema narodoma, ampak (na tej podlagi) tudi enotnost v boju proti zatiranju. To pa je bil očitno zadetek v srce, oziroma v ahilovo peto. Jugoslavija je morala razpasti zato, ker je nekdo (mogoče zanalašč, iz golega cinizma, ali nenamerno, ker je bil tako neumen) napak (ali pravilno) razumel njeno osnovno načelo in ga uresničil – in to tako, da je bilo v nasprotju s pravim namenom države, ki pa je bil kodiran ali karikiran prav v tem načelu. Zanesljivejšega smrtnega udarca si ne moremo predstavljati. Reakcije so bile seveda katastrofalne – toliko hujše, kolikor večja je bila identifikacija z državo.

Še veliko hujše pa je bilo verjetno to, da je obravnavana programska napaka delovala tudi navzven in šele tako pokazala svoj usodni učinek. Ko so se narodi kot subjekti naenkrat pokazali na političnem obzorju (oziroma na obzorju javnosti), je Jugoslavija nenadoma izgubila obraz, ki ga je kazala svetu. Naenkrat ni bilo več Jugoslovanov in jugoslovanščine, ki so do tedaj veljali za nesporno dejstvo. Ta zunanji videz je bil vsekakor zelo pomemben dejavnik pri razpadu – in morda najpomembnejši dejavnik pri nastanku in nasploh obstoju Jugoslavije, ki je služila v prvi vrsti neki zunanji

avtoriteti in njenim merilom, predstavam ali načelom – in šele potem tudi državljanom Jugoslavije, ki so znotraj te države “ponotranjali” principe zunanjih opazovalcev – predvsem načelo, da jih (v nacionalnem smislu) ni ter da obstajajo izključno kot Jugoslovani, torej kot zamisel tistih, ki jim služijo.

Prepričan sem, da pred slovensko-albansko metaforo (bratstva in enotnosti) narodov, ki je bila hkrati tudi metonimija za vso Jugoslavijo, svet še ni vedel, da v Jugoslaviji obstajajo narodi. Takrat smo bili zares vsi Jugoslovani, imeli smo en jezik, eno zgodovino, pekli smo čevapčiče in ražnjiče, plesali kolo, jedli česen in čebulo, zaudarjali, prepevali smo “... mi ti se kunémo ...”, stregli tujim gostom in ves čas ponavljali “nema problema”. To je bila resničnost – ne zato, ker bi ustrezala resnici, ampak zato, ker je svet demokratičen in si nas je večina ljudi pač tako predstavljala. In ker večina ni vedela za narode, teh narodov ni bilo.

Mnoge zapletene uganke človeške družbe je včasih mogoče (vsaj deloma) rešiti tako, da se – formalno – vživimo v perspektivo drugih – v tem primeru zahodnih narodov, ki z Jugoslavijo (vsaj na videz) niso imeli nič skupnega. Če pogledamo na stvari z njihovimi očmi, nam bodo nekateri problemi morda razumljivejši, zlasti še, če upoštevamo načelo, da je vse, kar se dogaja, nekemu namenjeno – recimo njim.

Prva dolžnost prišleka, ki ga v hiši ali v vasi še nihče ne pozna, je, da sname klobuk in se predstavi. To v prenesenem smislu lahko velja tudi za “novonastale” narode. Ena od možnih razlag

za vse zaplete in celotno dogajanje po letu 1990 v Jugoslaviji in v zvezi z njo je, da gre za poskuse predstavitve posameznih narodov na mednarodnem odru. Kaže, da so vojne, ki divjajo na Balkanu in v katerih narodi nekdanje Jugoslavije obračunavajo med seboj, pomemben del predstavitvenega programa teh narodov pred publiko, ki o njih (do nedavnega) ni imela pojma in jih na tak način šele spoznava. Tu gre za formalnost: narod je kot narod prepoznaven le po svojih narodnih značilnostih, ki pa jih mora, če še niso prepoznavne, šele prav pokazati – oziroma po tem (in to je še bolj pomembno), da se njegovo ime pojavlja v javnosti. Ena od možnosti za predstavitev posameznih narodov v okviru neke države je tudi, da se med seboj bojujejo. Ta možnost z moralnega vidika seveda ni najboljša, je pa izredno učinkovita, saj ne smemo pozabiti, da živimo v informacijski družbi, kjer je zavest o obstoju nekega subjekta odvisna predvsem od pogostosti njegovega imenovanja v javnih občilih. Imena tujih, nepoznatih narodov pa se v časopisnih, radijskih ali televizijskih poročilih pojavljajo najpogosteje (ali celo izključno) v zvezi z vojnami. Vse drugo je za javni svet (oziroma njegove mero-dajne dele) po vsej verjetnosti tako nepomembno, da ni vredno omembe, in tako ne daje formalne možnosti za predstavitev.

Seveda se po pravici sprašujemo, zakaj so predstavitve sploh potrebne. Ali ni dovolj, da narodi obstajajo? Mogoče, vendar je to odvisno predvsem od namembnosti njihovega obstoja, ta pa še zdaleč ni pri vseh enaka. Pričakujemo

lahko, da obstajajo narodi, za katere nihče ne ve, pa so njihovi pripadniki kljub temu srečni ljudje – recimo kakšno majhno budistično ljudstvo ob vznožju Himalaje ali kakšno novogvinejsko, ki zanj nikoli ne bomo izvedeli. Kolikor bolj je neko ljudstvo “naravno”, se pravi prvotno, nenačrtovano, toliko bolj lahko živi “samo zase” in je poleg tega pomembno le še za svoje sosedo, kar zelo lepo idealizira naša himna. Taki narodi so navadno “moralno čisti” in se ne zapletajo v neloგიčne spore s svojimi sosedi. Pri večini t. i. “civiliziranih” narodov je situacija drugačna: kolikor bolj so skonstruirani in kolikor večja je njihova (namišljena ali predpisana) zgodovinska vloga, toliko večja je njihova potreba po zunanjem prizna(va)nju in po izpolnje(va)nju zastavljenih predstav ali pričakovanj. Nazadnje postanejo zunanji vtisi in predstave temeljni razlog za obstoj nekega naroda, ki živi samo še zato, da jim ustreza, se pravi, da živi za druge, kar pomeni, za izpolnjevanje svoje vloge v odnosu do drugih (Kulturträgernation). Tako lahko razumemo fazo ekspanzivnosti in agresivnosti večine zahodnoevropskih narodov; to je (bila) mednarodna demonstracija njihovih vlog.

Ta formalnost je pomembnejša, kot bi si mislili, saj vlada podzavestno prepričanje, da je dokazovanje pomembnosti mogoče le z nadvladovanjem drugih. To je razlog za vse vojne, drugo so pravljice. Učinki takega vedenja so bili (vsaj doslej) še vselej zelo pozitivni (vloge Nemcev po strahotnem pripetljanju s tretjim rajhom ni mogoče več izbrisati iz zgodovine – in se je zato nedvomno splačal), zdaj pa so postali

v okviru informacijske družbe le še bolj pozitivni. Obstoj je namreč izenačen (gleichbedeutend) z dokumentacijo o obstoju, dokumentiramo pa lahko le razmerja med posameznimi narodi, in ne narodov samih. Torej gre samo še za odnose ali vloge.

Za t. i. “narode v razvoju”, ki so bili v svoji zgodovini kakor koli v stikih ali odnosih s t. i. “zahodnimi narodi” (kar velja za vse), je zelo pomembno, da v tej igri najdejo (ali vsaj iščejo) svoje vloge (searching for national identity). Posnemanje “zahodnjakov” je popolnoma naravni instinkt, ki ponazarja razmerje med služabnikom in gospodarjem (Herr und Diener) in hkrati nakazuje, kdo je gospodar. Pravi gospodar je lahko samo eden – in to za vse (Lord of Nations). Ta je tudi glavni adresat svetovnega dogajanja (politike), se pravi gledališke igre drugih narodov (Main Observer). Po vzoru Gospodarja je lahko neki narod pomemben (ali obstojen, kar je isto) samo, kolikor lahko ogroža druge, zares pomembni pa so samo tisti, ki lahko ogrozijo Gospodarja samega.

Tovrstni podvigi, ki nikdar ne prekoračijo stopnje neuspešnih poskusov in v zadnji konsekvenci samo še krepijo in upravičujejo vlogo Gospodarja, nimajo jasnega izvora in so prej ali slej (vsaj moralno) vedno nagrajeni, se pravi, da se izplačajo. Primerov mr-goli: Rusi so (bili) pomembni samo, kolikor so (bili) nevarni Gospodarju; zasedba Kuvajta v režiji Saddama Husseina je bila politično in gospodarsko popoln nesmisel in je služila izključno kot povod za gledališki dialog z Gospodarjem; v isto kategorijo je mogoče

uvrstiti tudi Miloševićevo arijo v zadnji fazi srbskega ekscesa proti kosovskim Albancem. V teh primerih gre za prav očitne in namerne provokacije, katerih edina logična razlaga je potreba po simbolični uprizoritvi zgoraj navedenega razmerja. Edina stran, ki lahko kakor koli profitira iz tovrstnih sporov in konfliktov, pa je Gospodar, v čigar imenu se kršitelju (po moratoriju) podelita ime in mednarodni ugled (priznanje). Kdor si ne drzne izzvati Gospodarja, z njegovega vidika (in s tem nasploh), ni vreden upoštevanja; kdor (v njegovem imenu in po njegovem vzoru) ne ogroža in zatira drugih, pa sploh ne obstaja, ker ni zaznaven – kajti v Gospodarjevi zavesti je zaznavno samo tisto, kar mu je podobno in značajsko blizu.

Gospodar seveda ni sam, ampak ima zveste namestnike (Vertreter), ki ga zastopajo na zemljepisno bolj oddaljenih vplivnih področjih. Pravzaprav smo mu vsi po malem podobni (ne kateri bolj, drugi pač manj) – glede na to, kako ustrezamo njegovi naravi in/ali predstavi oziroma načrtom, ki jih ima z nami. Gospodar je navzoč skoraj povsod in v mnogih oblikah, ki si (neredko) lahko (vsaj na videz) celo nasprotujejo. Pri nas se je pred nedavnim prikazal v obliki Edmunda Stoiberja in nam posredoval sporočilo, da smo "kar fejest". Davno pred tem smo ga bili deležni v obliki diktature in ideološke indoktrinacije. Nedvomno še zmeraj spremlja dogajanje in ga vztrajno in zanesljivo usmerja tako, kot se mu zdi prav. Njegovi načrti so nam nedoumljivi, če si jih ne ogledamo z njegove perspektive. Navadno si jih

skušamo razložiti po svoji pameti in logiki, kar nam nikakor ne uspe. Mi obračamo, on pa obrne. Zato ker vse, kar se zgodi, lahko razumemo samo, če vemo, komu je namenjeno – tako kot ogledalo vedno kaže sliko tistega, ki gleda vanj. To velja tudi za fenomen krvavih obračunov med jugoslovanskimi narodi, ki postane razložljiv šele z modelom zunanjega opazovalca (external observer), ki mu je namenjena uprizoritev. Ne bi rad obveljal za ciničar, ampak zdi se mi, da je predstava o krvoločnosti balkanskih narodov starejša od njene konkretne realizacije, vojna razmerja teh narodov pa se mi zdijo kakor zrcalna podoba Evrope – neke vrste miniaturna Gospodarja. Mar se morajo narodi, ki niso kos spopadu z Gospodarjem, spopadati med seboj? Vse tako kaže.

Poleg zunanje komponente, pri kateri gre samo za predstavitev (presentation), pa je treba upoštevati še neko notranjo, specifično jugoslovansko komponento, ki je še pomembnejša: moralni vzgib, ki ga lahko imenujemo "iskanje krivde" (Suche nach der Schuld). Njegov scenarij je približno tak:

Jugoslavija je bila (vsaj na zunaj) država po zahodnoevropski meri: prave narode je na ideološki bazi kot ljudstvo združevala v en sam državni narod – Jugoslovane – in s tem nevtralizirala pomen pojma "narod", kar je osnovna naloga vsake ideološke države. Vendar se motimo, če mislimo, da je s tem izpolnjevala vse potrebne kriterije za državo po evropski meri. Tudi potreba po nevtralizaciji, se pravi relativizaciji naroda ima svoj razlog; tega najdemo v bližnji preteklosti tistih

zahodnoevropskih držav, v katerih je zaradi pretiranega poudarjanja pojma "narod" že prišlo do nacionalnih in nacionalističnih zablod ali izgrediv. Najtipičnejši primer je kajpada spet Nemčija, ki je (kar zagotovo ni naključje) danes center ali glavno izhodišče vseh evropsko združevalnih silnic, hkrati pa je tudi prava domovina ideologije, ki je združevala narode nekdanje Jugoslavije, in glavni vzročni faktor za nastanek nove Jugoslavije (svetovna vojna). V naravi, pa tudi v družbi je navadno tako, da je neko dogajanje sestavljeno iz vrste posameznih stanj, ki si sledijo drugo za drugim, ne da bi jih mogli prehiteti ali izpustiti. Doktorat lahko, na primer, opraviš šele, če si pred tem nekoč opravil magisterij in nekoč pred tem diplomo in pred tem maturo itn. Zločinec je lahko obsojen le, če je pred tem obtožen, ker je storil nekaj, kar je prepovedano z zakonom itn. Fatalni problem države Jugoslavije je bil, da je dosegala zelene rezultate in ustrezala zelenim normam, ne da bi za to imela kakšen (zgodovinski) razlog. Če pa ga je že imela, lahko trdimo, da ni bil dovoljšen, da torej država ni imela dovolj evropske zgodovine. To seveda leti na njene narode, ki niti združeni niso premogli tiste kritične količine krivde, ki bi jim omogočila kosanje z zahodnimi državami. Ker je razloge za internacionalnost mogoče iskati le na nacionalni ravni, lahko sklepamo, da je Jugoslavija morala razpasti, da so si posamezni narodi lahko – v medsebojnih obračunih – izbojevali svoje krivde in razloge za povezovanje v internacionalno skupnost. Jugoslavija je torej razpadla zato, da bi omogočila razloge za Jugoslavijo.

Zapleti med narodi so s tega stališča popravljane vrstnega reda in vzpostavljane pravilnega razmerja med vzrokom in posledico. Da je res tako, nam najnazorneje kaže struktura zapletov v zvezi s srbskim narodom, ki se (je) v okviru Jugoslavije najbolj identificira(l) z državo in je še danes nosilec njenega imena. Seveda bi bilo naivno misliti, da so konflikti Srbov z vsemi jugoslovanskimi narodi po vrsti (na širokem prizorišču od Slovenije do Kosova) slučaj, ali pa, da se Srbi zavedajo njihovih vzrokov in so jih sprožili namerno. Natančen pogled nam da vedeti, da je problem simbolične narave in da gre v vseh primerih (od začetka in še kar naprej ...) za določena neskladja v temeljnem načinu bivanja. Te divergence lahko z nekaj previdnosti vse povežemo z razliko med Srbi in drugimi narodi v odnosu do jugoslovanske identitete. Srbi so se z Jugoslavijo tako močno identificirali, da so bili zares "jugoslovanski narod", se pravi, da je "Srb" pomenilo isto kot "Jugoslovan", kar pa so pričakovali tudi od drugih. In prav v tem kategoričnem postulatju je vprogramirana usodna napaka: ker je "Srbi" pomenilo isto kot "Jugoslovani", pripadniki drugih narodov niso mogli biti Jugoslovani, ker niso bili Srbi. Hkrati so vsi tisti, ki niso bili (samo) Jugoslovani, eksistencialno ogrožali Srbe, ki so (bili) državni narod in so obstajali izključno za državo. Problem torej ni bil osnovan zgolj na razmerju med večino in manjšinami, temveč predvsem na razliki v načinu bivanja, ki nam je znana že iz razmerja med Grki in Makedonci.

Na osnovi daljnosežne identifikacije z državo lahko razumemo marsikatero posebnost Srbov v primerjavi z drugimi jugoslovanskimi narodi, med drugim njihovo svetovljanstvo in neodvisnost od nacionalnega okvira, ki prideta do izraza predvsem v literaturi. Priznati moramo, kar ugotavlja literarna zgodovina – da se edino srb-ska literatura lahko kosa z merili svetovnih literatur, ker večinoma obravnava tematiko, ki ni nacionalno omejena. To značilnost gre pripisati dejstvu, da narodu, katerega nacionalni obstoj je zagotovljen (z državo), ni potrebno narodno utemeljevanje na področju književnosti. V vseh drugih južnoslovanskih literaturah nekdanje Jugoslavije je šlo v glavnem za upravičevanje narodnega obstoja. Če pa je hotel kak avtor prodreti v svetovne sfere, se mu je to lahko posrečilo le v okviru srbske književnosti (Ivo Andrić). Tudi predsedstvo (Tito) ali obramba (JLA) sta bila mogoča le v okviru srbstva.

Srbski značaj se (je) vsekakor odražal tudi navzven; ta narod je (bil) glavni ali edini zastopnik (Ansprechpartner) države pred zahodnimi državami, katerih narodom je (bil) od vseh v nekdanji Jugoslaviji še najbolj podoben. S tem v zvezi sploh ne preseneča dejstvo, da so imeli Srbi povsod po svetu in v vseh zahodnih narodih toliko naklonjenosti, simpatij in zvez, o katerih smo drugi lahko le sanjali. Kot edini med "nami" so bili zares suvereni in kompatibilni. Imeli so vse tisto, kar mi še danes iščemo in je (po vsej verjetnosti) potrebno za Evropsko unijo, glavna pa je bila identifikacija z državo. Mislim, da ni pretirano, če

priznamo, da so (bili) Srbi (poleg Grkov) edini pravi evropski narod Balkana ali da so (bili) vsaj prvi v približevanju. Sliši se čudno, ampak evropeizacija je znotraj Jugoslavije potekala od vzhoda proti zahodu. Izpolnjevali so že skoraj vse kriterije. Edino, kar jim je še manjkalo, pa je bila – (očitna) krivda. Ta kriterij pa pogojuje vse druge in je pravzaprav bistven. Kot prebujen narod so ga Srbi iskali že zelo dolgo – in ga skušali dokazati z zelo učinkovitim simboličnim dejanjem – atentatom na avstro-ogrskega prestolonaslednika. S tem aktom so hkrati tudi pokazali svojo kompatibilnost v odnosu do Gospodarja. Imeli so torej neko začetno ali vzletno energijo. Vendar to še ni bilo dovolj za Jugoslavijo, ki je morala razpasti prav zato, ker je nastala kar tako.

S kančkom previdnosti lahko vse pomore in grozodejstva po letu 1991 razumemo kot mrzlično iskanje krivde, ki bi morala pogojevati stanje, ki je bilo že doseženo. To je sprožilo iskanje krivd in lastnih vlog tudi pri drugih narodih.

Hrvatje so Srbom vračali milo za drago in s tem dokazovali svojo enakopravnost na področju krivde. Vse skupaj je bila le ponovitev starejše tragedije, ki je imela premiero v času ustašev in četnikov in ki služi obnovitvi krivde. Nastanek fenomena ustašev in četnikov lahko pripišemo direktnemu delovanju ali posredni refleksiji zunanjih dejavnikov, predvsem ideologij, silovitost spopadov pa je povezana z nezadostnostjo medsebojnih razlik.

Kmalu nato sta se enakopravna sovražnika s skupnimi močmi spravila

nad tretjega, ki sta ga definirala na verski podlagi, kar je popoln nespo- razum in totalna zabloda po vzoru tu- jega načela "Cuius regio, eius religio" (kar spet reflektira Evropo in skon- struiranost njenih narodov). Njegov osnovni prekršek je bil, da se ni dal deliti na eno ali drugo stran ter do tedaj še ni imel lastne krivde.

To je spet izzvalo identifikacijo z vero in ustvarilo temelj za iskanje last- ne nacionalne krivde na osnovi raz- merja s sosedi. Tudi to diši po poprav- ljanju vrstnega reda posameznih stanj: sprva ni bilo nevarnosti, ampak je ob- stajala le potreba po njej ali boj proti njej. Na osnovi te provokacije je nastala nevarnost verske vojne. Takoj ko je za- čela obstajati, je prišlo do pomiritve.

Glavna postaja srbskega iskanja kriv- de (Aufnahmeantrag) pa je vsekakor obračunavanje s kosovskimi Albanci. Genocid nad tem neslovanskim naro- dom lahko razumemo kot skrivnost ali misterij (Aufnahmebedingung), pri katerem Albanci igrajo podobno vlogo kot Judje v tretjem rajhu. Ta brutalni eksces brez razumljivega povoda naj bi bil dokaz, da so Slovani sposobni enakovrednih zločinov kot germanski narodi, ki so njihovi gospodarji (Be- währungsprobe) – in je neke vrste srb- ski evropski krst (Aufnahmeritus), ki konkretno realizira dobro znano pred- stavo o srbskem narodu kot edinem jugoslovanskem narodu, ki se je spo- soben kosati z drugimi evropskimi na- cijami.

Sledi samo še formalni upor Gospo- darju (pod obema podobama), ki se konča z Natovim posredovanjem in po- trdi nujnost njegovega obstoja ter da

je bila uprizoritev namenjena njemu. Pred ozadjem razmerja med adresa- tom (gledalcem) in akterjem (igral- cem) postane razumljiva celotna struktura desetletnega rituala razpa- danja Jugoslavije, ki je služil doka- zovanju in ponazoritvi srbske krivde. Samo ta perspektiva lahko razloži de- setletno obotavljanje zahodnih sil pred posredovanjem proti Miloševiću – in zakaj so se stvari, ki so se dogajale, morale zgoditi. Krivda je morala po- stati evidentna in je postajala z vsa- kim novim sporom bolj razvidna ali prepoznavna. Postopen osip narodov nekdanje Jugoslavije je osredotočil po- gled ali pozornost na Srbe, ki jim je bilo vse bolj mogoče pripisati krivdo, medtem ko so bili drugi počasi izločeni kot kandidati zanjo. Zadnja stopnja tega osipa ali izločanja je redukcija Jugoslavije na Srbe, ki pa še vedno nosijo njeno ime, s čimer ponazarjajo prvotni namen te države in nesporno dokazujejo, da so mu zvesti ter da so tako nosilci njene temeljne ideje (dr- žava = narod) kot tudi vzrok za vse spore (Schuldträgnation). Zadnja fa- za ali akt dokazovanja je kristalizacija rituala – redukcija vojne na obračun Srbov z Albanci, kar simbolizira neke vrste dvoboj, ki je elementarna celica vsake vojne (to nam pove že etimo- logija latinske besede "bellum" < "duellum"), predvsem pa (v obliki cen- tralnega dialoga) osnovni sestavni el- ement vsakega (dobrega) dramskega dela. Hkrati je zaplet z Albanci kot žrtvami za Srbe kot očiten monolog tudi prva prava priložnost, da doka- žejo enostranskost spora in s tem za- dostijo Gospodarju, ki sedi v najvišji loži in preverja prepričljivost krivde.

To je zaključni izpit (Aufnahmeprüfung), ki se ni mogel posrečiti, recimo, v zapletu s Hrvati, ker so se ti provokaciji odzvali in že iz zgodovine konkurirajo z lastno krivdo. Šele ta zadnji akt nazorno pokaže pravo podlago za krivdo, torej pravilno interpretacijo dveh osnovnih vlog (Opfer und Täter). Finale ali zaplet z velesilami predstavlja pokornost učenca učitelju – zdresirano mačko, ki Gospodarju v gobcu prinese mrtvo miško in pričakuje priznanje. In res – Gospodar reagira in zvestega krivca šele zdaj počasti s svojim posredovanjem, ki je tokrat namenjeno izključno njemu in ne le njegovim učinkom. Izpit je opravljen. Priznanje sledi po premoru.

Vse, kar se je zgodilo, se je zgodilo pred ozadjem sprejemanja novih držav v Evropsko unijo. Vsaka nadaljnja izjava ali interpretacija bi bila odveč. Nobeni od t. i. "kandidatk" se v zadnjem desetletju ni posrečil vstop v Evropsko unijo, čeprav se vse potegujejo zanj in se nahajajo v stanju "tik pred zdajci", ko je vse skupaj le še vprašanje časa. V resnici gre za asimptotično približevanje Gospodarju. Mednarodne mere, ki so izražene v primerjalnih študijah in razpredelnicah, ki naj bi ponazarjale kriterije za vstop ali sprejem (Identity Card), so pesek v oči. V resnici gre za en sam faktor: verodostojno zrcalno podobo Gospodarja (Abbild des Herrn). Ta cilj je glavni "motor" dogajanja na Balkanu in (vsaj v zadnjem času) v vsej Vzhodni Evropi. Prevzeli smo ga kot samoumevno dediščino (Naturerbe) iz zgodovine in mu je namenjeno vse naše početje – pa naj gre za prevzemanje

in realizacijo Gospodarjevih ideologij, za identifikacijo z njegovimi principi ali za uprizoritve vojn –, vse skupaj je mednarodni ekstempore, se pravi, tekmovalje narodov v ponazarjanju njegove podobe (Wettbewerb). Od tod med drugim tudi tisto stalno, samoumevno, prirojeno vprašanje: "Kaj bo pa Evropa rekla?!"

Da so Srbi zares (postali) evropski narod, dokazujejo že s tem, da si ne želijo v Evropo. To jim potem, ko so mednarodno potrdili svojo krivdo (Schuldbestätigung) in se spri z Evropo (Kampf unter Gleichen), ni več potrebno, ker so tako avtomatično postali del nje in so ji enakopravni. Zahodni narodi jih sicer formalno obsojajo in na videz kaznujejo njihovo ravnanje, ki pa je nanje naredilo velik vtis, tako da jih v resnici občudujejo in se bo tudi navidezna kazen sčasoma spremenila v nagrado. Edina pomanjkljivost srbske nacionalne krivde je – kot pri vseh balkanskih narodih – njena omejenost na žrtve, ki niso v neposredni zvezi z Gospodarjem, se pravi, z germanskimi narodi. Sicer bi lahko po vojni tudi v Srbiji pričakovali podoben gospodarski razcvet kot na primer v Nemčiji ali na Japonskem.

Narodi se počasi učimo verodostojnega upodabljanja in novih slikarskih tehnik. In to prav vsi. Kot zadnji so se osnovnega Gospodarjevega principa naučili še Albanci, ki se niso postavili po robu Srbom (močnejšemu), ampak so svoje agresije usmerili proti Makedoncem in s tem dokazali, da so tudi oni sposobni za krivdo (schuldfähig). Največji vtis na Zahodne Evropejce je

naredila prav sposobnost hitrega učenja (Lernfähigkeit), ki jo ponazarja bliskovita preobrazba iz vloge žrtve v vlogo krivca (Opfer > Täter).

Cetudi vse te nacionalne krivde narodom, ki naj bi jim služile, morebiti ne bodo mogle toliko koristiti, kot bi pričakovali, ne smemo zanemariti formalne komponente, ki velja še naprej: obstaja le tisti, ki nastopa v javnosti.

Glede tega smo se Slovenci slabo odrezali; razen nekaterih posameznih pravnih sporov – pa še te je vedno povzročila "druga" stran – s sosedi in redkih prepričljivejših zapletov na mejah, ko so naši cariniki (ki pa morda sploh niso bili slovenskega porekla) namenoma ovirali mednarodno človekoljubno pomoč, namenjeno v sosednje republike, ter posameznih incidentov v zvezi z maltretiranjem državljanov teh republik, ki smo bili nekdanji njihovi sootrpini, je naša krivda pravzaprav samo pasivna, se pravi, da igramo le statisto. Ves čas samo nemo prikivamo Zahodu. S tem seveda nočem reči, da je naša krivda manjša, je pa – vsaj v primerjavi z drugimi – kratko malo neopazna. Temu primerno smo tudi poznani v svetu: Slovencev ni. Večina ljudi, ki naseljujejo ta svet, ne ve, da Slovenci obstajajo, kaj šele, kje so. Za tiste redke, ki vedo za nas, pa smo velika uganka in neznanka, ki spominja na ledeno goro, preden jo opaziš. Vemo, da so take najnevarnejše. Zato ni čudno, da se nas ogibljejo in da ne govorijo radi o Sloveniji.

Zdi se, da se Slovenci zelo težko in počasi učimo (ali pa celo, da smo nepoučljivi) in da zato (še) nismo kos nobeni od aktivnih vlog, ki nam jih predpisujejo zahodni narodi. To bi bila

lahko usodna napaka v sistemu, banalnost, ki lahko blokira celoten kompjuterski program. Vprašanje je, ali se Slovenci zares nismo sposobni učiti, ali pa nam samo razmere, ki v njih živimo (na primer narodni značaj, jezik, zgodovina, zemljepisna lega itn.), ne dajejo možnosti za prevzem teh novih vlog. Morda je katastrofa neizbežna.

Kako veliko sistemsko napako predstavlja uradno priznanje Slovenije brez vloge v kontekstu zahodne politike in kdo je bil takrat odgovorni krivec za ta korak, lahko sklepamo po takojšnjem odstopu takratnega nemškega zunanjega ministra Genscherja – brez komentarja – neposredno po seji zunanjih ministrov držav članic Evropske unije v Španiji.

BOŠTJAN DVOŘÁK